Fylkesmannens landbruksavdeling
Nord-Trøndelag

Faktaark SMIL

GAMMEL KULTURMARK

Februar 2011

Hva er gammel kulturmark og hvorfor skal den bevares?

Gammel kulturmark er arealer som er prega av lang tids høsting gjennom åkerbruk, slått eller beiting.

Mye av de eldste jordbruksarealene ligger i bakker med naturlig god dreneringstilstand. De kan være dårlig egna for moderne drift på grunn av helningsgrad og dårlig arrondering. Der det ikke høstes lenger tar naturen arealene tilbake ved gjengroing. Dersom gjengroinga er kommet så langt at arealet har gått over til skog, og den kulturbetinga vegetasjonen er borte, kan ikke arealet lenger kalles gammel kulturmark. Dette gjelder sjøl om gamle fotografier kan vise at det en gang var kulturmark.

Dersom gjengroinga ikke har kommet for langt kan slike arealer ha et rikt biologisk mangfold, og betydelige fôrmengder kan høstes ved slått eller beiting.

Gammel kulturmark er en viktig del av kulturlandskapet og en økonomisk ressurs i form av billig fôr. Høsting av slike arealer gir dessuten muligheter for miljøtilskudd fra Regionalt miljøprogram for jordbruket.

Dersom du ønsker å ta i bruk gammel kulturmark som står i fare for å gro igjen, kan du søke kommunen om tilskudd fra SMIL til rydding og inngjerding. Det bør være et vilkår at arealet ikke gjødsles, og at det skjøttes i minst 10 år ved slått eller beiting etter at ryddinga er gjennomført.

Gammel kulturmark:

- Prega av lang tids slått eller beiting
- Viktig for kulturlandskapet
- Rikt biologisk mangfold
- Gir billig fôr
- SMIL-tilskudd til rydding og gjerding
- Arealet skal ikke gjødsles
- skjøttes ved slått eller beiting i minst 10 år
- Det gis årlig tilskudd fra Regionalt miljøprogram for Jordbruket til slått eller beiting av ugjødsla gammel kulturmark med varig grasdekke.

Hvordan skal ryddinga gjennomføres?

Tilskudd til rydding og eventuell inngjerding av gammel kulturmark gis dersom det er nødvendig for at arealet kan tas i bruk og gjengroing hindres.

Dersom formålet er beiting bør beitinga komme i gang så fort som mulig, mens ryddinga gjerne kan skje gradvis og parallelt med beitinga. Dyra vil da bidra til ryddinga både gjennom beiting og ikke minst ved tråkk som vil ta knekken på bregner og høgstauder som er uønska på kulturmark.

Det er avgjørende at dyra slippes tidlig på våren. Da vil dyra beite på ugras og uønska planter som de vraker seinere på sommeren. Mange av disse plantene tåler beiting dårlig og bekjempes effektivt på denne måten.

Dersom en rydder gjengroingstrua arealer uten at tilstrekkelig beitetrykk blir satt inn vil en gjøre vondt verre ved at lauvoppslag fra rot– og stubbeskudd tar fullstendig overhand. Stubber av or bør behandles med glyfosat ettersom dyra ikke beiter på dette treslaget.

I praksis vil det være en god framgangsmåte å rydde gjerdetraseen og få på plass gjerdet først. Dyra slippes på, helst tidlig på våren samtidig som de gis adgang til tilleggsfôr dersom det trengs. Deretter fjernes busk, kratt og småtrær mens større lauvtrær tynnes gradvis. En skjerm av større lauvtrær vil hjelpe til å holde uønska vegetasjon nede, og kan tynnes gradvis for å bedre lystilgangen når grasdekket er etablert.

Dersom formålet er slått må vegetasjon og ujevnheter som hindrer dette fjernes.

Rydding:

- Få på plass gjerdet og Start beitinga så fort som mulig, helst tidlig på våren, La dyra gjøre mye av jobben!
- Rydd nedenfra, fjern småtrær, busk og kratt .
- Stubbebehandling med 1:4 roundup/vann etter hogst hindrer rot– og stubbeskudd av lauv
- Fjern gran. Store enkelttrær eller holt som trengs for å gi dyra ly kan få stå
- Sett igjen en skjerm av større lauvtre hvis det er mulig og tynn gradvis etter som grasvegetasjonen kommer
- På slåttemark må overflata ryddes og slettes slik at den årlige slåtten ikke blir for arbeidskrevende

Gjerding og gjerdetyper til ulike dyreslag

Sikre gjerder som sørger for at dyra holder seg der de skal være er en forutsetning for effektiv og lønnsom utnytting av beitearealene. Innmarksbeite skal være avgrensa med permanent gjerde for å gi rett til arealtilskudd.

Et gjerde som består av et fysisk stengsel av treverk eller metall (netting) må være tilstrekkelig høgt og solid til at det hindrer dyra i å hoppe over eller bryte gjerdet ned. Slike gjerder egner seg godt for sau, men storfe og hester vil lett kunne bryte ned slike stengsler, særlig om det finnes noe som frister på den andre sida. Solide påler med 1,5 til 2 meters mellomrom, stram netting og en solid topptråd vil hjelpe, men det beste er å legge en elektrisk tråd på innsida eller på toppen av nettinggjerdet.

Det er forbudt å bruke pigg tråd.

Elektriske gjerder utgjør en psykologisk barriere for dyra så snart de har lært at tråden gir et ubehagelig støt ved kontakt. Slike gjerder er godt egna for storfe og hest. Det kan også fungere godt til småfe dersom den nederste tråden er tilstrekkelig lav til å hindre lamma i å passere under.

Det er helt avgjørende å sikre at det er tilstrekkelig spenning på et elektrisk gjerde. Kontroller regelmessig med måler og fjern vegetasjon slik at gjerdet ikke gror ned. God jording er en nødvendighet, særlig når det er tørt. Bruk gjerne to tråder. Et nylonband øverst vil bidra til at gjerdet blir mer synlig for dyra, og en metalltråd nederst vil sikre god spenning over lengre avstander. Nettbaserte gjetere er mer driftssikre og har større kapasitet for spennig og gjerdelengde enn de som bruker batteri.

Dyra må læres opp til å respektere gjerdet under kontrollerte forhold første gang de er ute, ellers vil de gjerne løpe rett igjennom. Det kan gjøres ved å føre dem i band, eller ved å plassere en strømførende tråd på innsida av et fysisk stengsel.

Skigard er kostbart og lite varig. Det bør bare brukes unntaksvis der verdifulle kulturmiljøer krever slikt. Hvis en skigard skal fungere må den bygges tett og solid og eventuelt kombineres med elektrisk gjerde. Noen ganger kan et enklere gjerde med to kraftige bord i høgda kombinert med en elektrisk tråd være en rimeligere løsning der det må tas estetiske hensyn.

Praktiske råd ved rydding og beiting

Sett ikke i gang rydding av gammel kulturmark uten at det foreligger en plan for oppfølgende bruk og skjøtsel.

Det kan være en fordel å ta ut trærne med kvisten på for å spare etterarbeid med rydding, men brenning av kvisten samtidig med rydding er også en god måte. Start med et bål som mates etter hvert med småtrær og hogstavfall. Hauger som blir liggende kan være vanskelig å få fyr på.

Ved rydding av lauv kan stubbebehandling være en fordel, særlig når det gjelder or. Oppslag av kratt og problemugras kan eventuelt bekjempes med kjemisk punktbehandling.

Sørg for tilstrekkelig beitetrykk fra våren. En tommelfingerregel kan være en sau per dekar, et ungdyr per 5 dekar og en voksen storfe/hest per 10 dekar. Produksjonen på ugjødsla mark varierer sterkt, så tilpassing av dyretall må skje ut fra effekt på vegetasjonen og holdet på dyra.

Huskeliste og tips:

- Sørg for skikkelige gjerder som holder dyra der de skal være!
- Piggtråd er forbudt
- Netting til småfe og elektrisk til storfe og hest
- Stram netting og solid topptråd med oppbinding mellom staurene hindrer at gjerdet brytes ned av dyr og folk om sommeren og snø om vinteren
- Lær dyra å respektere elektrisk gjerde under konrtollerte forhold
- Sørg for god jording, fjern om nødvendig vegetasjon og kontoller spenningen jevnlig
- To tråder, Kombinasjon av nylonband øverst, og metalltråd nederst kan være lurt
- Skigard er kostbart og lite funksjonelt, brukes bare i helt spesielle tilfelle
- Tommelfingerregel for beitrykk om våren: 1 sau per dekar, 1 ungdyr per 5 dekar og 1 voksen storfe eller hest per 10 dekar
- Reduser dyretallet eller gi tilleggsfor når tilveksten avtar seinere i sesongen
- Ved rydding skal kvist og hogstavfall fjernes. Brenning etter hvert anbefales.

Ta kontakt med kommunen for mer informasjon og søknadsskjema

Se også: www.fylkesmannen.no/miljoprogramnt